

Organization for Security and
Co-operation in Europe
Mission to Bosnia and Herzegovina

Kaznena odgovornost i sankcioniranje počinitelja nasilja u obitelji

**Analiza i preporuke o
kaznenopravnim sankcijama u
predmetima nasilja u obitelji
u Bosni i Hercegovini**

hrvatski jezik

Prosinac 2011. godine

Kazalo

SAŽETAK.....	75
1. UVOD I OPSEG ANALIZE.....	77
2. MEĐUNARODNI STANDARDI ZA NASILJE U OBITELJI.....	78
2.1. STANDARD DUŽNE PAŽNJE U SLUČAJU KRŠENJA LJUDSKIH PRAVA.....	78
2.2. MEĐUNARODNI STANDARDI O IZRICANJU KAZNENOPRAVNIH SANKCIJA U PREDMETIMA NASILJA U OBITELJI.....	80
2.3. OBVEZA DRŽAVE DA OSIGURA REPARACIJU.....	82
3. DOMAĆI PRAVNI OKVIR.....	83
4. DOMAĆA PRAKSA I PROBLEMI.....	85
4.1. VRSTE IZREČENIH KAZNENOPRAVNIH SANKCIJA.....	86
4.2. OLAKŠAVAJUĆE I OTEŽAVAJUĆE OKOLNOSTI I RECIDIVIZAM.....	89
4.3. SKRAĆENI POSTUPCI I IZRICANJE KAZNENOPRAVNIH SANKCIJA U PREDMETIMA NASILJA U OBITELJI.....	91
4.4. RJEŠAVANJE IMOVINSKOPRAVNOG ZAHTEVA U SKLOPU KAZNENOG POSTUPKA.....	93
5. KLJUČNI PROBLEMI.....	94
5.1. ODMJERAVANJE KAZNE NA GRANICI ILI ISPOD GRANICE PROPISANE ZAKONOM.....	94
5.2. BLAŽA KVALIFIKACIJA I NESPREMNOST DA SE NASILJE U OBITELJI PROCESUIRA U STJECAJU S DRUGIM KAZNENIM DJELIMA.....	97
5.3. PROPUST DA SE OPOZOVE UVJETNA OSUDA ZBOG POČINJENJA NOVOG DJELA U TIJEKU TRAJANJA VREMENA PROVJERAVANJA.....	99
6. ZAKLJUČCI I PREPORUKE.....	100
ANEKS.....	103

SAŽETAK

Usprkos tome što se često ne prijavljuje, kao i nedostacima u prikupljanju podataka i nepostojanju detaljnog i sveobuhvatnog istraživanja ovog problema, nasilje u obitelji je prepoznato kao, u velikoj mjeri, rasprostranjeni oblik kršenja ljudskih prava u Bosni i Hercegovini (BiH).¹

Sukladno međunarodnim standardima, države su odgovorne za suzbijanje, provedbu istrage i kazneno gonjenje svih oblika kršenja ljudskih prava. Ova se obveza odnosi i na nasilje u obitelji, jer ono predstavlja kršenje temeljnih ljudskih prava. Nasilje u obitelji, također, sadrži značajnu sastavnicu rodne diskriminacije, te se zato u velikoj mjeri preklapa s pojavom nasilja nad ženama.

U sklopu *Programa praćenja rada pravosudnog sektora* i sukladno svom mandatu za praćenje stanja ljudskih prava u BiH, Misija OEES-a u Bosni i Hercegovini (Misija OEES-a) pratila je i odgovor i postupanje pravosudnog sustava na nasilje u obitelji.

U ovom će se izvješću dati analitički prikaz **kaznenopravnih sankcija** iz prakse sudova u BiH u predmetima nasilja u obitelji, koji je sačinjen na osnovu rezultata praćenja tih postupaka, koje je Misija sprovela. Nakon iznošenja pregleda relevantnih **međunarodnih standarda i domaćeg zakonskog okvira**, koji se odnose na nasilje u obitelji, u izvješću se daje detaljna analiza izrečenih kaznenopravnih sankcija, olakšavajućih i otežavajućih okolnosti, koje sud uzima u obzir, pravnih instituta skraćenih

---

1 U Gender akcionom planu Bosne i Hercegovine se navodi da se „[v]eliki broj žena u Bosni i Hercegovini suočava sa problemom nasilja u porodici“, a Ministarstvo sigurnosti BiH navodi da je „nasilje u porodici (...) sve učestalije krivično djelo“ u državi, pa je s toga postalo „ozbiljna sigurnosna pojava“. Pored toga, skupina NVO-a iz BiH navodi da je „nasilje nad ženama, posebno nasilje u porodici, i dalje široko rasprostranjen problem u BiH, predstavljajući ozbiljno kršenje osnovnih ljudskih prava i sloboda žena žrtava/preživjelih nasilja“. *Vidjeti* Gender akcioni plan BiH, koji je Vijeće ministara BiH usvojilo 14. rujna 2006. godine, str. 94; „Informaciju Ministarstva sigurnosti BiH o krivičnim djelima protiv života i tijela, s naglaskom na nasilje u porodici, za 2006. i 2007. godinu, te tendencijama u prva tri mjeseca 2008. godine“ koju je pripremio Ministarstvo sigurnosti BiH u lipnju 2008. godine, str.1; i „Alternativni izvještaj o implementaciji CEDAW konvencije i ženskim ljudskim pravima u BiH“ koji je izraden pod koordinacijom „Prava za sve“ i „Helsinškog parlamenta građana“, listopad 2010. godine.

postupaka, kao što su postupak za izdavanje kaznenog naloga i pregovaranje o priznanju krivice, te rješavanje imovinskopravnog zahtjeva žrtava u kaznenom postupku.

Na osnovu te analize u izvješću se identificiraju sljedeća **tri ključna pitanja, koja izazivaju zabrinutost** u svezi s izricanjem kaznenopravnih sankcija u predmetima nasilja u obitelji:

1. Izricanje kaznenopravnih sankcija, odnosno kazni, na donjoj granici ili ispod granice posebnog minimuma propisanog zakonom; preveliko oslanjanje na institut uvjetne osude, što je često posljedica korištenja formi skraćenog postupka;
2. Blaža kvalifikacija kaznenog djela i nespremnost da se nasilje u obitelji procesuiraju u stjecaju s drugim kaznenim djelima;
3. Propust da se opozove uvjetna osuda zbog počinjenja novog djela u tijeku trajanja vremena provjeravanja.

To je razlog što je u ovom izvješću izneseno niz **preporuka** za suce i tužitelje, koji rade na predmetima nasilja u obitelji, prvenstveno s ciljem da:

- Osiguraju da izricanje kaznenopravnih sankcija za nasilje u obitelji odgovara težini konkretnog djela i da izricanje kaznenopravnih sankcija ispod granice propisane zakonom bude samo izuzetak, koji će biti jasno obrazložen u presudi;
- Pozorno vrše ocjenu svih okolnosti prije izricanja uvjetne osude i osiguraju, sukladno zakonu, opoziv uvjetne osude u slučaju počinjenja novog kaznenog djela;
- Iznesu potpuno i jasno obrazloženje olakšavajućih i otežavajućih okolnosti, koje su imale utjecaja na konačnu odluku o kaznenopravnoj sankciji;
- Procesuiraju nasilje u obitelji u njegovim kvalifikatornim oblicima, ili, prema okolnostima slučaja, u stjecaju s drugim djelima.

Namjera je Misije OEES-a da ovom analizom i preporukama bude od pomoći pravosudnim organima, kao i agencijama za provedbu zakona, organima socijalne zaštite, službama za potporu i NVO-ima – u boljem razumijevanju prakse izricanja kaznenopravnih sankcija i ukupnom promicanju njihovog rada u oblasti prevencije i borbe protiv nasilja u obitelji.

1. Uvod i opseg analize

Nasilje u obitelji nije samo **široko rasprostranjeni društveni problem**, koji šteti pojedincima, obiteljima i društvu u cjelini, nego je i **kazneno djelo**. Kao takvo, ono zahtijeva, ne samo odlučnu društvenu osudu i aktivnosti u smislu prevencije, nego i nepopustljivo društveno neodobravanje i podjednako snažan odgovor pravosudnog sustava.

Sukladno Konvenciji o suzbijanju nasilja i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji, koju je Vijeće Europe nedavno usvojilo, nasilje u obitelji odnosi se na „svaki čin fizičkog, seksualnog, psihičkog ili ekonomskog nasilja, koje se desi u obitelji ili obiteljskoj zajednici ili između bivših ili sadašnjih supružnika ili partnera, bez obzira dijeli li počinitelj ili je dijelio isto prebivalište, kao i žrtva.“²

U ovom izvješću vrše se analiza **kaznenopravnih sankcija izrečenih pred** sudovima u BiH u predmetima nasilja u obitelji. Analiza je ograničena na predmete koji su pravno kvalificirani kao „nasilje u obitelji“ sukladno člancima 218., 222. i 208. kaznenih zakona Brčko distrikta BiH (BDBiH), Federacije BiH (FBiH) i Republike Srpske (RS),³ te tako nisu uvršteni:

- predmeti u kojima bi činjenična osnova opravdala pravnu kvalifikaciju „nasilja u obitelji“, ali u kojima je tužiteljstvo odlučilo teretiti optuženog za drugo djelo;
- predmeti u kojima je nasilje u obitelji procesuirano samo kao prekršaj, a ne kao kazneno djelo.

Ova analiza zasnovana je na rezultatima aktivnosti u sklopu **Programa Misije OEES-a za praćenje rada pravosudnog sektora**. Kao dio ovog Programa, Misija je vršila praćenje i analizu kaznenih postupaka u predmetima nasilja u obitelji od 2004. godine na općinskim, osnovnim, okružnim i kantonalnim sudovima u cijeloj BiH.

Za svrhe ovog izvješća, izvršena je analiza 289 predmeta nasilja u obitelji u FBiH, RS i BDBiH, koje je pratila Misija između 2004. i 2010. godine.⁴ Za dijelove 4.2 i 4.4, detaljnije je izvršena analiza samo 70 od tih 289 predmeta – dakle, postoci koji su prikazani u tim dijelovima odnose se na ukupno 70 predmeta. Tih 70 predmeta odabrano je na osnovu dostupnih podataka za teme koje se obrađuju u gore navede-

2 Vidjeti članak 3., točka b.) Konvencije Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji koja je usvojena 7. travnja 2011. godine. U vrijeme izrade izvješća Konvencija je stupila na snagu, ali je Bosna i Hercegovina još nije ratificirala.

3 U nastavku teksta koristit će se kratica KZ FBiH kao skraćena za Kazneni zakon Federacije Bosne i Hercegovine, za Kazneni zakon Republike Srpske će biti KZ RS i za Kazneni zakon Brčko distrikta BiH će biti KZ BDBiH. Kratica za Zakone o kaznenom postupku će biti ZKP. Definicije kaznenog djela nasilja u obitelji propisane ovim člancima nalaze se na kraju izvješća.

4 To se odnosi samo na predmete u kojima je donesena osuđujuća presuda.

nim dijelovima: otežavajuće i olakšavajuće okolnosti, recidivizam i imovinsko-pravni zahtjevi.

2. Međunarodni standardi za nasilje u obitelji

2.1. Standard dužne pažnje u slučaju kršenja ljudskih prava

Međunarodni standardi za zaštitu ljudskih prava jasno nalažu da je država odgovorna za prevenciju, provedbu istrage i kazneno gonjenje svih oblika kršenja ljudskih prava.⁵ Iako su obveze iz sporazuma o ljudskim pravima primjenjive isključivo na države potpisnice, te tako i na djela koja počine državni organi, također, prema načelima međunarodnog prava, postoji odgovornost države za djela koje počini pojedinac, ukoliko država potpisnica ne spriječi kršenje prava, ne provede istragu i ne kazni djelo nasilja, te propusti osigurati pristup pravdi, uključujući i naknadu štete žrtvama, što se naziva standardom *dužne pažnje*.⁶

Rezolucijom Opće skupštine UN-a dužna pažnja definirana je kao obveza države „[p]oduzeti odgovarajuće zakonske i administrativne i druge odgovarajuće mjere za sprečavanje povreda“, kao i „poduzeti mjere protiv onih koji su navodno odgovorni [za kršenje ljudskih prava] sukladno domaćem i međunarodnom pravu“⁷.

Iako je standard dužne pažnje primijenjen na brojna pitanja u svezi s ljudskim pravima, međunarodni sporazumi i instrumenti jasno nalažu da taj standard, također, bude primjenjiv konkretno na radnje i politike, koje poduzima država, a koje se odnose na **nasilje nad ženama**.

5 Interamerički sud za ljudska prava, *Velasquez-Rodriguez protiv Hondurasa*, presuda od 29. srpnja 1988. godine, paragraf 172.

6 *Nacrt članaka o odgovornosti država za međunarodna protupravna djela*, Povjerenstvo za međunarodno pravo, 2001., članak 2. Komentari nacrta članaka jasno ukazuju da odgovornost za činjenje ili propuštanje činjenja uključuje i „nepoštivanje načela dužne pažnje“; *Vidjeti* Izvješće o radu Povjerenstva za međunarodno pravo sa 53. sjednice, A/56/10, str. 34. Za razmatranja o primjeni načela dužne pažnje *vidjeti* Robert P. Barnidge, Jr., „The Due Diligence Principle Under International Law“ (Načelo dužne pažnje u međunarodnom pravu), *International Community Law Review*, Vol.dio. 8., br. 1, str. 81-121., 2006. godina.

7 Rezolucija Opće skupštine UN-a 60/147, 21. ožujka 2006. godine, o „Pravu na pravni lijek i reparaciju žrtava teških kršenja međunarodnog prava za zaštitu ljudskih prava i ozbiljnih povreda međunarodnog humanitarnog prava“, Aneks 4.

Dva ključna obvezujuća instrumenta u ovom pogledu su: **Konvencija UN-a o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena** (CEDAW)⁸ i **Konvencija Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji**. Konvencijom Vijeća Europe jasno je propisano da su države članice obvezne suzdržati se od sudjelovanja u bilo kakvom činu nasilja nad ženama, ali isto tako i da „poduzmu neophodne zakonske i druge mjere u svrhu provedbe dužne pažnje, kako bi spriječili nasilje, proveli istragu, kaznili i omogućili reparaciju za djela nasilja koja su pokrivena Konvencijom, a koja počine nedržavni akteri“⁹.

Organi vlasti u BiH, također bi trebali uzeti u obzir i neobvezujuće instrumente, koji sačinjavaju međunarodni korpus standarda u svezi s rodnim nasiljem, kao što je **Deklaracija UN-a o eliminaciji nasilja nad ženama**.¹⁰ Opća skupština UN-a osudila je „svako nasilje nad ženama i djevojčicama, bilo da taj akt počine...pojedinci ili nedržavni akteri“. U njoj se poziva na „eliminaciju svakog...nasilja u obitelji, unutar opće zajednice i tamo gdje ga je počinila ili ga odobrava država, i naglašava potreba da se svi oblici nasilja nad ženama tretiraju kao kaznena djela, kažnjiva zakonom“¹¹.

Ova su načela ponovljena u izvješću **Posebnoga izvjestitelja UN-a o nasilju nad ženama** iz 2006. godine, u kojemu je zaključeno da „postoji odredba u običajnom međunarodnom pravu, koji obvezuje države na prevenciju i odgovor na djela nasilja nad ženama sa dužnom pažnjom“¹².

Ova su načela prenesena i na regionalnu razinu. **Vijeće Europe** nasilje nad ženama definira kao „nasilje koje se dešava u obiteljskoj zajednici“¹³. Države članice „imaju obvezu dužne pažnje u svrhu prevencije, vođenja istrage i kažnjavanja djela nasilja, bilo da ih počini država ili pojedinac, te da pruže zaštitu žrtvama“¹⁴. **Smjernice EU-a o nasilju nad ženama i djevojčicama** određuju da je „borba

8 Prema CEDAW konvenciji, „diskriminacija“ znači nasilje zasnovano na spolu, a CEDAW komitet zauzeo je stav da se standard dužne pažnje odnosi na obvezu države da poduzme „odgovarajuće i učinkovite mjere za prevazilaženje svih oblika nasilja zasnovanog na spolu, bilo da se radi o djelu koje je počinio pojedinac ili država“, da spriječi nasilje zasnovano na spolu, te da provede istragu i kazni takve radnje. *Vidjeti* Komitet UN-a za eliminaciju diskriminacije žena, Opća preporuka br. 19 (11. sjednica, 1992.), paragrafi 6., 9. i 24.(a).

9 *Vidjeti* članak 5. Konvencije Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji.

10 Rezolucija Opće skupštine UN-a „Deklaracija o eliminaciji nasilja nad ženama“, A/RES/48/104, 20. prosinca 1993. godine.

11 Rezolucija Opće skupštine UN-a „Intenziviranje napora za eliminaciju svih oblika nasilja nad ženama“, A/RES/61/143, 19. prosinca 2006. godine.

12 Izvješće posebnoga izvjestitelja o nasilju nad ženama, njegovi uzroci i posljedice, „Standard dužne pažnje kao sredstvo za eliminaciju nasilja nad ženama“, E/CN.4/2006/61, 20. siječnja 2006. godine, paragraf 29.

13 *Vidjeti* Vijeće Europe, Preporuka Rec(2002)5 Komiteta ministara država članicama o zaštiti žena od nasilja, 30. travnja 2002. godine, dodatak „Definicije“, paragraf 1.(a).

14 Vijeće Europe, Preporuka Rec(2002)5, *ibid*, u članku II.

protiv nekažnjivosti počinitelja nasilja nad ženama i pristup žrtava pravdi“ prioritet za države članice.¹⁵

Ova načela i odgovornost država prema žrtvama nasilja u obitelji podržali su u nekoliko predmeta međunarodni sudovi i tijela uspostavljena sukladno konvencijama UN-a, kao što je, primjerice, **Komitet za ljudska prava UN-a**,¹⁶ naročito u svezi sa zaustavljanjem nekažnjivosti za nasilje nad ženama.

Europski sud za ljudska prava (ESLJP) zauzeo je stav da su države dužne osigurati učinkovit pristup pravdi žrtvama nasilja u obitelji. Sud je obrazložio da „učinkovito poštivanje osobnog ili obiteljskog života obvezuje [države] da učine ovo sredstvo zaštite dostupnim na učinkovit način“¹⁷. Sud je, 2009. godine, prvi put donio presudu da je rodno zasnovano nasilje oblik diskriminacije sukladno EKLJP-u.¹⁸

U simboličnom predmetu iz 2001. godine, **Interameričko povjerenstvo za ljudska prava** zauzelo je stav da tužba koju podnese žrtva nasilja u obitelji treba biti smatrana kao „dio općeg obrasca nemara i nepostojanja učinkovitog djelovanja države u smislu kaznenog gonjenja i kažnjavanja“ počinitelja rodno zasnovanog nasilja. Posebno je naglašeno da je država propustila „da ispuni obvezu u smislu kaznenog gonjenja i kažnjavanja...ovih ponižavajućih praksi.“¹⁹. Povjerenstvo je naglasilo da „toleriranje ove situacije od strane cijelog sustava samo služi produžavanju psiholoških, društvenih i povijesnih korijena i uzroka koji održavaju i potiču nasilje nad ženama“²⁰.

2.2. Međunarodni standardi o izricanju kaznenopravnih sankcija u predmetima nasilja u obitelji

Međunarodne smjernice o nasilju nad ženama posebnu pozornost posvećuju kažnjavanju, kao ključnoj aktivnosti države i donošenju politika, kako bi se takva djela spriječila. Ovo se posebno odnosi na neophodnost donošenja i sprovođenja rodne perspektive u sve politike i programe koji se odnose na pravosuđe, uvažavajući i druge društvene probleme. U tom smislu, državama se preporučuje da izvrše kritički

15 Smjernice EU o nasilju nad ženama i djevojkama i borbi protiv svih oblika diskriminacije prema njima, Vijeće za opće poslove, 8. prosinca 2008. godine.

16 Komitet UN-a za ljudska prava, *Gospoda A.T. protiv Madarske*, 26. siječnja 2005. godine, komunikacija br. 2/2003, paragraf 9.6(II)(ii).

17 Europski sud za ljudska prava, *Airey protiv Irske*, 9. listopada 1979. godine, 32 Eur Ct HR Ser A (1979.): [1979.] 2 E.H.R.R. 305., u paragrafu 13.

18 Europski sud za ljudska prava, *Opuz protiv Turske*, 9. lipnja 2009. godine, aplikacija br. 33401/02.

19 Interameričko povjerenstvo za ljudska prava, *María da Penha Maia Fernandes (Brazil)*, 16. travnja 2001. godine. Izvješće br. 54/01, predmet 12.051, u paragrafu 56.

20 *Ibid* u paragrafu 55.

osvrst i analize svojih kaznenih zakona, procedura i politika, kako bi utvrdili jesu li oni, doista adekvatni, za borbu protiv nasilja nad ženama.²¹

Ključne preporuke, koje treba razmotriti, uključuju potrebu da izrečena kazna bude razmjerna težini počinjenog djela.²² Ovo je imperativ od kojeg treba poći, ukoliko se uzme da kazneni zakoni i politike trebaju biti polazište u poticanju društvenog i institucionalnog prepoznavanja nasilja nad ženama, kao ozbiljnog kaznenog djela, koje zahtijeva odgovarajuću kaznenopravnu sankciju.²³ Ovo je posebno relevantno za nasilje u obitelji; Vijeće Europe poziva države članice da „preispitaju i/ili pooštre kazne, gdje je to potrebno, za namjerni nasilni napad počinjen u obitelji“²⁴. Osim toga, treba izraditi smjernice, koje će biti orijentir u odmjerenju i izricanju kaznenopravnih sankcija kako bi se osigurala dosljedna primjena zakona u svezi s ovim kaznenim djelom.²⁵

Strože kažnjavanje treba primjenjivati kada su u pitanju počinitelji, koji ponavljaju kazneno djelo ili oni, koji više puta prekrše zaštitne mjere.²⁶ Ukoliko bi se na ovakav način primjenjivale ove smjernice, to bi rezultiralo većim poštivanjem vladavine prava, kako na društvenoj, tako i na institucionalnoj razini. Zatim, njihova bi primjena povećala povjerenje javnosti u pravosudni sustav, posebno među žrtvama rodno zasnovanog nasilja, koje često oklijevaju u pokušaju da ostvare pristup pravdi.

Osim toga, novčanom kažnjavanju ne bi trebalo pribjegavati ukoliko bi ono uzrokovalo pogoršanje imovinskog stanje žrtve i/ili djece, posebno u odnosu na po-

-
- 21 Ekonomsko i socijalno vijeće UN-a, Prijedlog nacrt rezolucije, članak 9., kao što je navedeno u „*Report of the Intergovernmental Expert Group Meeting to Review and Update the Model Strategies and Practical Measures on the Elimination of Violence against Women in the Field of Crime Prevention and Criminal Justice*“ (Izveštje sa sastanka međuvladine ekspertne skupine za reviziju i ažuriranje modela strategija i praktičnih mjera za eliminaciju nasilja nad ženama na polju prevencije kriminala i kaznenog pravosuđa) održanom u Bankoku od 23. do 25. ožujka 2009. godine, E/CN.15/2010/2, 26. lipnja 2009. godine.
- 22 Sektor UN-a za promicanje položaja žena u Odjelu za ekonomska i socijalna pitanja, *Handbook for Legislation on Violence Against Women* (Priručnik za zakonodavstvo o nasilju nad ženama), 2010., na str. 50.-1.; UN-ov ured za pitanja narkotika i kriminala, *Proposed Revised Model Strategies and Practical Measures on Elimination of Violence Against Women in the Field of Crime Prevention and Criminal Justice* (Prijedlog revidiranih modela strategija i praktičnih mjera za eliminaciju nasilja nad ženama na polju prevencije kriminala i kaznenog pravosuđa), ožujak 2009, članak 9.(iii)-(iv) (dostupan na <http://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Expert-group-meeting-Bangkok/Revised-Model-Strategies-DRAFT-2-for-EGM-5-March2009.pdf>); vidjeti takođe Rezoluciju Opće skupštine 52/86, *Crime Prevention and Criminal Justice Measures to Eliminate Violence Against Women* (Prevenција kriminala i mjere kaznenog pravosuđa za eliminaciju nasilja nad ženama), A/RES/52/86. 2. veljače 1998. godine.
- 23 UNODC, *Prijedlog revidiranih modela strategija*, supra fusnota 17., članak 9.(a)(iv) *quin*.
- 24 Vijeće Europe, Preporuka Rec(2002)5 Komiteta ministara državama članicama o zaštiti žena od nasilja, 30. travnja 2002., u paragrafu 56.
- 25 UN DAW/DESA, Priručnik, supra fusnota 17., na str. 51.
- 26 Vidjeti Vijeće Europe, Rec(2002)5, supra fusnota 19., u paragrafu 58.(f); također UNODC, *Prijedlog revidiranih modela strategija*, supra fusnota 17., članak 9.(a) bis; UN DAW/DESA, Priručnik, supra fusnota 17., na str. 52.

tencijalne posljedice, koje bi ono moglo imati na plaćanje izdržavanja djeteta.²⁷ Treba razmotriti liječenje i rehabilitaciju počinitelja, zajedno s kaznenopravnim sankcijama.²⁸ Ovo se uklapa u opću obvezu država da „kroz zakone sudovima stave na raspolaganje cijeli niz kaznenopravnih sankcija, kako bi se žrtva, druge pogođene osobe i društvo, zaštitili od daljnjeg nasilja“²⁹.

2.3. Obveza države da osigura reparaciju

Međunarodni i regionalni akti obvezuju države da osiguraju reparaciju i obeštećenje za žrtve kaznenog djela u sklopu svojih domaćih zakona. Primjerice, **Deklaracija UN-a o temeljnim načelima pravde za žrtve kaznenih djela i zloporabe moći** navodi da „[p]rema žrtvama treba postupati sa suosjećanjem i poštivati njihovo dostojanstvo. One imaju pravo na pristup zakonskim mehanizmima i *na brzo obeštećenje*, sukladno odredbama domaćih zakona, *za štetu koju su pretrpjele*.“³⁰ Ovi standardi, dodatno propisuju da pravosudni i administrativni mehanizmi trebaju omogućiti žrtvama „da budu obeštećene putem formalnih ili neformalnih procedura, koje su *pravodobne, pravične, financijski dostupne i pristupačne*“, ili da takvi mehanizmi i procedure trebaju biti uspostavljeni, kako bi se ovaj standard postigao.³¹ Dužnost države da osigura reparaciju žrtvama smatra se „simbolom brige države za žrtve“³².

Ovi standardi jasno nalažu da, ukoliko obeštećenje nije dostupno na drugi način – uključujući, izravno od počinitelja – države bi onda trebale nastojati da osiguraju novčanu naknadu za žrtve kada su zadobile teške tjelesne povrede i/ili kada im je zdravlje narušeno, ili osobama koje su ovisile o osobi, koja je umrla ili postala fizički ili psihički onesposobljena, kao rezultat viktimizacije.³³ Državno obeštećenje, prema **Europskoj konvenciji o naknadi štete žrtvama nasilnih kaznenih**

27 UN DAW/DESA, *Priručnik, ibid*, na str. 52.

28 UNODC, *Prijedlog revidiranih modela strategija, supra* fusnota 17., članak 9.(e); UN DAW/DESA, *Priručnik, ibid*, na str. 53.

29 UNODC, *Prijedlog revidiranih modela strategija, supra* fusnota 17., članak 9.(d). *Vidjeti* također, ICCLR, *Prijedlog revidiranih modela strategija i praktičnih mjera za eliminaciju nasilja nad ženama na polju prevencije kriminala i kaznenog pravosuđa. Priručnik*, ožujak 1999., poglavlje IV.

30 Članak 4. Deklaracije UN-a o temeljnim načelima pravde za žrtve kriminala i zloporabe ovlasti – koja je usvojena Rezolucijom 40/34 Opće skupštine od 29. studenoga 1985. godine, znaci navoda dodani. *Vidjeti* također, Europsku konvenciju o kompenzaciji žrtava teških kaznenih djela, usvojenu 24. studenoga 1983. godine.

31 Članak 5. Deklaracije UN-a o temeljnim načelima pravde za žrtve kriminala i zloporabe ovlasti, znaci navoda dodani.

32 UN doc.A / CONF.144/20, Aneks, Vodič za praktičare, str. 21, paragraf 83.

33 *Vidjeti* članak 12. Deklaracije UN-a o temeljnim načelima pravde za žrtve kriminala i zloporabe ovlasti i članak 1. Rezolucije Komiteta ministara Vijeća Europe (77) 27 – o kompenzaciji žrtava kaznenih djela, kao i članak 2. Europske konvencije o kompenzaciji žrtava teških kaznenih djela.

djela, mora biti osigurano čak i kada počinitelj ne može biti kazneno gonjen ili kažnjen.³⁴

Osim toga, kako je navedeno u **Deklaraciji UN-a o temeljnim načelima pravde za žrtve kaznenih djela i zloporabe moći**, države su obvezne obavijestiti pojedince o njihovom pravu da traže obeštećenje putem zakonskih i administrativnih mehanizama.³⁵

3. Domaći pravni okvir

U ovom dijelu daje se kratki prikaz kaznenog zakonskog okvira primjenjivog na nasilje u obitelji u Bosni i Hercegovini. Puni tekst odredaba kaznenih zakona u svezi s nasiljem u obitelji, nalazi se u Aneksu.

Prvenstveno je potrebno naglasiti da, kako je to propisano u svim kaznenim zakonima, **svrha kažnjavanja** je uopće uzevši, trostruka: a.) preventivni utjecaj na druge da poštuju pravni poredak i ne čine kaznena djela (odnosno generalna prevencija), b.) da se utječe na počinitelja da ubuduće ne učini kaznena djela i potakne njegov predgoj, (odnosno pojedinačnu prevenciju i rehabilitaciju), c.) izražavanje društvene osude za učinjeno djelo i pravednosti kažnjavanja počinitelja.³⁶ Od 2010. godine, u kaznene zakone FBiH i BDBiH uveden je još jedan element svrhe kaznenopravnih sankcija uopće – „zaštita i satisfakcija žrtava kaznenih djela“³⁷.

Kazneni zakoni propisuju vrste kazni i predviđaju da one mogu biti: **kazna zatvora, kazna dugotrajnog zatvora i novčana kazna**. Zakoni, također predviđaju i uvjetnu osudu, kao vrstu kaznenopravne sankcije – mjere upozorenja - koja se može izreći pod uvjetima propisanim zakonom.³⁸ Osim toga, zatvor se može zamijeniti novčanom kaznom ili društveno korisnim radom pod određenim uvjetima.³⁹ Kazneni zakoni, također, propisuju uvjete pod kojima je moguće ublažavanje kazne, kako zakonsko, tako i kada sud utvrdi postojanje „naročito olakšavajućih okolnosti“, kako je objašnjeno u dijelu 5.1.

34 Vidjeti članak 2.(2.) Europske konvencije o kompenzaciji žrtava teških kaznenih djela.

35 Članak 5. Deklaracije UN-a o temeljnim načelima pravde za žrtve kriminala i zloporabe ovlasti, „Pravosudni i administrativni mehanizmi trebaju biti uspostavljeni i osnaženi kada je neophodno da se žrtvama omogućí obeštećenje kroz formalne ili neformalne procedure koje su ekspeditivne, pravedne, finansijski dostupne i pristupačne. Žrtve trebaju biti obaviještene o njihovim pravima na obeštećenje kroz takve mehanizme.“

36 Članak 42. KZ FBiH, članak 28. KZ RS i članak 7. KZ BDBiH.

37 Članak 7., točka b.) KZ FBiH i članak 7., točka b.) KZ BDBiH.

38 U ovom slučaju, sud izriče sankciju počinitelju, ali nalaže da se ona ne izvršava pod uvjetom da počinitelj ne počini novo kazneno djelo u određenom vremenskom razdoblju. Vidjeti članak 62. KZ FBiH, članak 46. KZ RS i članak 61. KZ BDBiH.

39 Članak 43.a i 44. KZ FBiH, članak 34. KZ RS i članak 44. BDBiH.

Osim ovih kaznenopravnih sankcija, sudovi, također, počinitelju mogu izreći jednu ili više sigurnosnih mjera, kao što je obvezno psihijatrijsko liječenje, obvezno liječenje ovisnosti, zabrana obavljanja određenog poziva, zanimanja ili aktivnosti, zabrana upravljanja prijevoznim sredstvom i lišenje predmeta.⁴⁰

Člankom 222. Kaznenog zakona **FBiH** iz 2003. godine uvedeno je po prvi put kazneno djelo „nasilja u obitelji“. Ukoliko je djelo počinjeno prema članu „obitelji“⁴¹ počinitelj će biti kažnjen novčanom kaznom ili kaznom zatvora do tri godine.⁴² Zakonom je propisano nekoliko kvalifikatornih oblika ovog djela, koji uključuju uporabu oružja, nanošenje teških tjelesnih povreda ili prouzrokovanje smrti, te usmrćivanje člana obitelji kojeg je počinitelj prethodno zlostavljao. Ova djela kažnjiva su kaznom zatvora od tri mjeseca do 15 godina ili „kaznom dugotrajnog zatvora“ od 21 do 45 godina.⁴³ **Kazneni zakon BDBiH** sadrži vrlo slične odredbe u članku 218.

Kazneni zakon **RS** iz 2000. godine prvi put je uveo kazneno djelo „nasilje u obitelji“⁴⁴. Ova odredba je izmijenjena i dopunjena 2003. godine kada je i predviđena stroža kazna zatvora u trajanju do dvije godine.⁴⁵ Ukoliko djelo nasilja u obitelji rezultira smrću člana obitelji, koji je ranije bio i zlostavljan, počinitelj će biti kažnjen kaznom zatvora od najmanje deset godina.⁴⁶ Predviđene su odredbe, koje definiraju nekoliko kvalifikatornih oblika kaznenog djela nasilja u obitelji, slične onima iz zakona **FBiH**.⁴⁷

Svi zakoni o kaznenom postupku propisuju da žrtve kaznenih djela, uključujući nasilje u obitelji, imaju pravo podnijeti imovinskopravni zahtjev, koji se može odnositi „na naknadu štete, povrat stvari ili poništavanje određenog pravnog posla“⁴⁸. Imovinskopravni zahtjevi trebaju se rješavati s glavnim predmetom u kaznenom postupku, odnosno na ročištu za izricanje kaznenopravne sankcije.

Također, svi zakoni o kaznenom postupku jasno predviđaju obvezu suda da donose i izrekne presudu s kvalitetnim obrazloženjem.⁴⁹ Prema ovim odredbama,

40 Članak 71. KZ **FBiH**, članak 56. KZ **RS** i članak 71. **BDBiH**.

41 Članak 222., stavak (1.) KZ **FBiH** propisuje da „ko nasiljem, drskim ili bezobzirnim ponašanjem ugrožava mir, tjelesnu cjelovitost ili psihičko zdravlje člana svoje obitelji, kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do jedne godine.“.

42 Članak 222., stavak (2.) KZ **FBiH**.

43 Članak 222., stavci (3.)-(6.) i 43.b KZ **FBiH**.

44 Članak 198., stavak (1.) KZ **RS** od 2000. godine propisuje da „Ko primjenom nasilja, drskim ili bezobzirnim ponašanjem ugrožava spokojstvo, tjelesni integritet ili duševno zdravlje člana svoje porodice ili porodične zajednice, kaznit će se novčanom kaznom ili zatvorom do jedne godine.“.

45 Članak 208., stavak (1.) KZ **RS**.

46 Članak 208., stavak (5.) KZ **RS**.

47 Članak 208., stavak (2.)-(6.) KZ **RS**.

48 Članak 207. ZKP **FBiH**, članak 103. ZKP **RS** i članak 193. ZKP **BDBiH**.

49 *Vidjeti* članak 305., stavak (8.) ZKP **FBiH**, članak 304., stavak (8.) ZKP **RS** i članak 290., stavak (8.) ZKP **BD-BiH**.

odluka suda sadržana u presudi mora „navesti koje je okolnosti sud uzeo u obzir pri odmjeravanju kazne” – to uključuje iznošenje razloga „kojim se rukovodio pri odluci da kaznu treba ublažiti ili optuženog osloboditi kazne ili izreći uvjetnu osudu ili da treba izreći mjeru sigurnosti ili oduzimanje imovinske koristi”⁵⁰.

Republika Srpska i Federacija BiH su 2005. godine usvojile **zakone o zaštiti od nasilja u obitelji**, čije se odredbe na izvjestan način prepliću s odredbama iz kaznenih zakona.⁵¹ Oba zakona definiraju koncept obitelji i kaznenog djela nasilja u obitelji i određuju zaštitne mjere za žrtve nasilja u obitelji. Značajno je da ovi zakoni propisuju kaznenopravne sankcije za sve državne dužnosnike, koji ne prijave slučaj nasilja u obitelji.⁵² Misija OESS-a je 2009. godine objavila izvješće s preliminarnim rezultatima primjene zakona o zaštiti od nasilja u obitelji u RS i FBiH, u kojem je istaknut niz problema u svezi s primjenom ovih zakona i izricanjem zaštitnih mjera za žrtve nasilja u obitelji.⁵³

4. Domaća praksa i problemi

U ovom se poglavlju detaljno vrše analize kaznenopravnih sankcija, koje se izriču u predmetima nasilja u obitelji u cijeloj BiH. Predmeti su analizirani prema vrsti izrečene sankcije, učestalosti izricanja pojedinih sankcija i posebnim značajkama izrečenih kaznenopravnih sankcija. Prilikom razmatranja uzeti su u obzir redoviti sudski postupci, kao i postupak pregovaranja o krivici i postupak za izdavanje kaznenog naloga, a također i način na koji su uzete u obzir otežavajuće i olakšavajuće okolnosti, kako bi se u cijelosti sagledao proces odmjeravanja kazne.

50 Članak 305., stavak (8.) ZKP FBiH. Gore navedeni članci u ZKP RS i BDBiH slično glase. Obveza suda da donese jasnu i obrazloženu presudu u kaznenoj stvari proizlazi iz standarda pravičnog suđenja predviđenih člankom 6. Europske konvencije o zaštiti ljudskih prava. *Vidjeti* Europski sud za ljudska prava, *Hadjiastassiou protiv Grčke*, presuda od 16. prosinca 1992. godine, paragraf 33. U ovom predmetu sud je utvrdio vezu između prava na žalbu sukladno članku 6. i neophodnosti postojanja jasne i obrazložene presude. Međutim, sudska praksa o minimalnim uvjetima, koje obrazloženje presude mora zadovoljiti, kako ne bi došlo do povrede članka 6. pomalo je nejasna.

51 Do danas Brčko distrikt BiH još uvijek nije usvojio zakonodavstvo o zaštiti od nasilja u obitelji.

52 *Vidjeti* članak 20. Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji FBiH i članak 20. Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji RS.

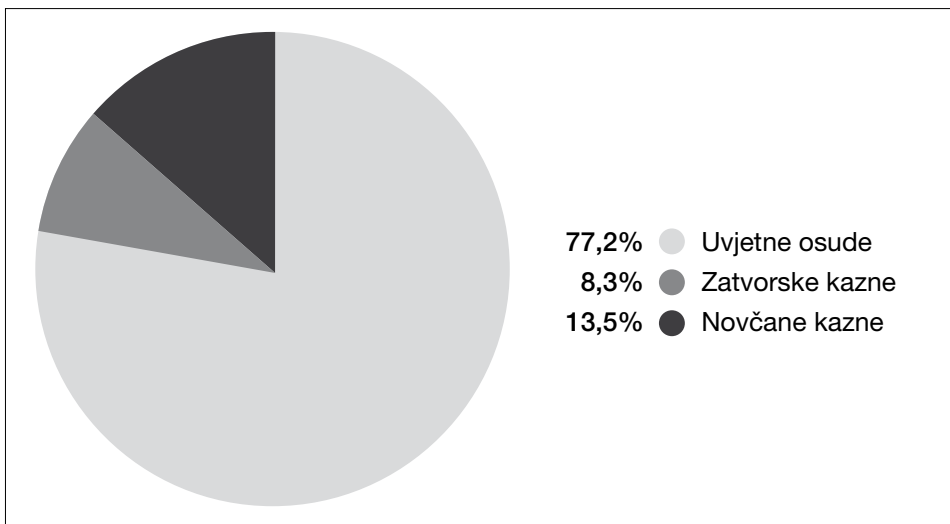
53 *Vidjeti* Misija OESS-a u BiH „Nasilje u obitelji - odgovor nadležnih institucija i zaštita žrtava u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srpskoj: zapažanja o primjeni Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji u praksi nadležnih institucija“, srpanj 2009. godine.

4.1. Vrste izrečenih kaznenopravnih sankcija

Za ovaj dio izvješća izvršena je analiza ukupno 289 predmeta nasilja u obitelji, a koji su praćeni u sklopu Programa Misije OEES-a za praćenje rada pravosudnog sektora. Izrečene sankcije u ovim predmetima su analizirane kako bi se dobio podatak o učestalosti izricanja pojedinih kaznenih sankcija, kao i druge pojedinosti, koje karakteriziraju sankcije izrečene za djela nasilja u obitelji. U analizi su obuhvaćeni pravomoćno riješeni predmeti od 2004. do 2010., koji se odnose na predmete iz FBiH, RS i BDBiH.

Pregled izrečenih kaznenopravnih sankcija u analiziranim predmetima pokazao je sljedeće:⁵⁴

- U većini predmeta izrečene su **uvjetne osude**, skoro 77,2% (ili 223 predmeta);
- **Kazne zatvora** izrečene su u samo 8,3% od ukupnog broja predmeta (ili 24 predmeta) i
- Počinitelji su kažnjeni **novčanom kaznom** u 13,5% predmeta (ili 39 predmeta).

Izrečene kaznenopravne sankcije

54 Napominjemo da pored ovih predmeta, koji predstavljaju značajan broj, postoji predmet u kojem je izrečena uvjetna osuda i novčana kazna kumulativno, te dva predmeta gdje je počinitelju izrečena samo sudska opomena. Ti predmeti čine 1% od ukupnog broja, te zaokružuju gore navedeni postotak. Također, u jednom predmetu je novčana kazna zamijenjena kaznom zatvora od osam dana. Prema zakonu, ako se novčana kazna ne plati u roku koji odredi sud, ona će se zamijeniti kaznom zatvora. *Vidjeti* članak 48. KZ FBiH, članak 36. KZ RS i članak 48. KZ BDBiH.

a) Uvjetne osude

Najznačajniji podatak u svezi s vrstom izrečenih kaznenopravnih sankcija za nasilje u obitelji odnosi se na činjenicu da prevladavaju **uvjetne osude**, na koje otpada 77,2 % ukupnog broja praćenih predmeta – ili 223 od ukupno 289 predmeta. Ovo je uočljiv trend u cijeloj BiH.

Također je vrijedno navesti da je većina kazni zatvora, utvrđenih uvjetnim osudama, prilično **niska**. Podaci pokazuju da je u većini predmeta u kojima je izrečena uvjetna osuda (88,8% od 223 predmeta) sud utvrdio kaznu zatvora u trajanju od **jednog do šest mjeseci**.⁵⁵

To pokazuje da su u većini predmeta nasilja u obitelji, koje je Misija pratila (198 predmeta), izrečene kazne zatvora ne samo bile **niske**, nego su izricane uvjetne osude – što znači da u praksi počinitelji nisu ni stupili na izdržavanje kazne.

Vrijeme provjeravanja, koje je određeno u izrečenim uvjetnim osudama različito je od predmeta do predmeta. Podaci nisu bili dostupni za sve predmete. Kazneni zakoni predviđaju da rok provjeravanja može biti od godinu dana do pet godina.⁵⁶ U predmetima koji su bili dostupni, u većini gore navedenih slučajeva, određeno je vrijeme provjeravanja **od jedne godine** – drugim riječima, izrečeno je najkraće moguće vrijeme provjeravanja. U malom broju predmeta izrečene su uvjetne osude s vremenom provjeravanja u trajanju od 18 mjeseci, dvije godine ili duže, a najduže vrijeme provjeravanja bilo je četiri godine.

Predmeti u kojima su izrečene uvjetne osude odnosili su se na raznovrsna djela nasilja u obitelji, od premlaćivanja, šamaranja, fizičkih napada s nanošenjem teških ozljeda, ili uporabe oružja, kao što je hladno i vatreno oružje i eksplozivne naprave. Često je prijavljivano verbalno zlostavljanje, uključujući prijetnje smrću; u jednom predmetu optuženi je prijetio supruzi da će joj izazvati pobačaj. Žrtve u tim predmetima bile su djeca, stari roditelji i članovi šire obitelji, kao i partneri.

Alkoholizam je česta pojava u ovakvim predmetima, u kojima se navode počinjenja djela dok je optuženi bio u „opijenom stanju“ ili „pod utjecajem alkohola“. Međutim, u većini ovih predmeta ne postoji indikacija da je mjera sigurnosti obveznog liječenja od ovisnosti izrečena uz uvjetnu osudu. Mjera sigurnosti obveznog psihijatrijskog liječenja izrečena je u samo devet predmeta. U svih devet predmeta izrečene su uvjetne osude u kojima je utvrđena kazna zatvora od jedne godine ili manje. Kaznena djela u ovim predmetima su obično bila obilježena prekomjernom uporabom alkohola i/ili intoksikacijom optuženog

55 U 5,38% ovih predmeta izrečena kazna zatvora se kretala u rasponu od šest mjeseci do jedne godine; u 5,83% predmeta izrečena je kazna zatvora od jedne godine, a samo u jednom predmetu (0,45%) izrečena je kazna zatvora od 18 mjeseci.

56 Članak 62., stavak (1.) KZ FBiH, članak 46., stavak (1.) KZ RS i članak 61., stavak (1.) KZ BDBiH.

u vrijeme počinjenja predmetnih djela, a svi su uključivali fizički napad, odnosno premlaćivanje.

b) Kazna zatvora

Samo 24 (odnosno 8,3%) od ukupnog broja praćenih predmeta rezultiralo je u izricanju kazne zatvora. U ovoj kategoriji, većina kazni zatvora bila je u kraćem trajanju: 70,8% (u 17 predmeta) izrečenih kazni zatvora bilo je u trajanju **od jednog do šest mjeseci**, dok je 25% njih (u 6 predmeta) bilo u trajanju od 6 do 12 mjeseci.

Jedan se predmet značajno razlikovao s izrečenom kaznom dugotrajnog zatvora u trajanju od 21 godine, što je najduža kazna izrečena za kazneno djelo nasilja u obitelji prema podacima kojima Misija raspolaže. Optuženi je najprije fizički napao, a onda udavio svoju majku; kazneno je gonjen prema članku 222.(6.) Kaznenog zakona FBiH za usmrćivanje člana obitelji, kojeg je prethodno i zlostavljao, za što je predviđena kazna zatvora u trajanju od najmanje deset godina.

Sudovi ne obrazložu opširnije zašto su izrekli teže kaznenopravne sankcije u ovim predmetima, gdje su primijenjene kazne zatvora. Međutim, iz analize predmeta proizlazi da sudovi smatraju da su ta djela po prirodi ozbiljnija ili da postoje otežavajuće okolnosti. Analiza predmeta pokazuje da su mnogi uključivali prijetnje smrću, dugotrajno i kontinuirano nasilje ili druge otežavajuće okolnosti.

Čak (45,83%) kazni zatvora izrečeno je za kvalifikatorne oblike djela. Međutim, statistike, također, pokazuju da većina onih, koji su osuđeni za kvalifikatorni oblik djela nasilja u obitelji, zapravo ne budu kažnjeni kaznom zatvora, nego im je izrečena uvjetna osuda. Budući da su ova djela kažnjiva strožim kaznama – od jedne godine do kazne dugotrajnog zatvora – ovi statistički podaci pokazuju da sudovi najčešće izriču blaže kaznenopravne sankcije, ili zatvorske kazne na donjoj granici ili ispod granice propisane zakonom.⁵⁷

Zabrinjavajuće je što se iz analize presuda ne može izvući zaključak zašto se za neke od najtežih kaznenih djela nasilja u obitelji izriču prilično blage kazne.

57 Vidjeti članak 222., stavak (4.)-(6.) KZ FBiH; članak 208., stavak (2.)-(5.) KZ RS i članak 218., stavak (3.)-(6.) KZ BDBiH.

c) Novčane kazne

Novčane kazne izrečene su u 13,5% od ukupnog broja praćenih predmeta. Novčane kazne kretale su se uglavnom od 200,00 do 4.500,00 KM, ali je većina novčanih kazni (u nešto preko 68% ili 27 predmeta) bila manja od 1.000,00 KM.⁵⁸

Obrazloženja sudova za izricanje novčanih kazni u predmetima nasilja u obitelji su obično kratka ili ih uopće nema. Općenito, ovi predmeti se malo razlikuju od drugih predmeta, u kojima se izriču uvjetne osude u smislu počinjenog nasilja ili okolnosti optuženog. Ovi predmeti uključuju fizičko zlostavljanje i napad, uvrede, prijetnje, zastrašivanja i uništavanja imovine. Ova djela uključuju nasilje počinjeno nad ili u nazočnosti maloljetnika.

4.2. Olakšavajuće i otežavajuće okolnosti i recidivizam

U (70) sedamdeset predmeta u kojima su utvrđene otežavajuće ili olakšavajuće okolnosti, detaljno je izvršena analiza u odnosu na to kako su te okolnosti uzimane u obzir prilikom izricanja kaznenopravnih sankcija, odnosno odmjeravanja kazne. Kazneno zakonodavstvo obvezuje sudove da prilikom odmjeravanja kazne uzmu u obzir raspon kazne predviđen za konkretno kazneno djelo, opću svrhu kažnjavanja, kao i olakšavajuće i otežavajuće okolnosti, koje obuhvataju „pobude za počinjenje kaznenog djela, stupanj opasnosti ili povredu osobe, imovine ili stvari, okolnosti u kojima je djelo počinjeno, raniji život počinitelja, njegove osobne prilike i njegovo ponašanje nakon počinjenog kaznenog djela, te druge okolnosti, koje se odnose na osobu počinitelja“⁵⁹.

a) Olakšavajuće okolnosti

Olakšavajuće okolnosti utvrđene su i korištene kao osnova za blažu kaznu ili ublažavanje u 54 od 70 predmeta – skoro 74%. Niz takvih različitih faktora uzeto je u obzir. Često se poziva na **raniju neosuđivanost** optuženog. **Priznanje krivice, izražavanje kajanja za kazneno djelo** ili njihova kombinacija, često je prihvaćena od suda kao olakšavajuća okolnost; zabilježeno je u 64% predmeta od svih predmeta u kojima su utvrđene olakšavajuće okolnosti. U nekoliko predmeta sudovi su se pozivali na „**primjereno ponašanje optuženog u sudnici**“. Iako su ovo faktori koje sud često uzima u obzir kao olakšavajuće okolnosti, bilo bi važno definirati što „primjereno ponašanje“ znači iz perspektive suda, i koji je njegov utjecaj na izrečenu kazne-

58 U dodatna tri predmeta izrečena je uvjetna osuda za utvrđenu novčanu kaznu, što predstavlja 1,04% od ukupnog broja predmeta.

59 Vidjeti članak 49. KZ FBiH, članak 37. KZ RS i članak 49. KZ BDBiH.

nopravnu sankciju. Štoviše, čak i ako se uzme da je ovo relevantna ili bar uobičajena olakšavajuća okolnost, bilo bi zabrinjavajuće ako bi se minimum dobrog vladanja, koji se očekuje od optuženog, pred sudom uzeo u obzir, kako bi se znatno umanjila kaznenopravna sankcija u predmetima s teškom kvalifikacijom, kao što je nasilje u obitelji.

Druga, često korištena olakšavajuća okolnost, je **status optuženog kao oca ili „obiteljskog čovjeka“**. Ovo može biti relevantan faktor za razmatranje, kako bi se izbjegle nenamjerne posljedice po žrtve, kada se razmatra kako će, primjerice, izricanje kaznenopravne sankcije utjecati na očevu dužnost da plaća izdržavanje djeteta.⁶⁰ Međutim, ove okolnosti treba uzimati na drugi način ukoliko je optuženi otac punoljetne djece ili nije odgovoran za privređivanje u obitelji. Uzimajući u obzir da je u skoro svakom predmetu optuženi oženjen ili ima djecu, sudovi s oprezom trebaju cijeliti ove okolnosti, kako bi izbjegli pretpostavke da bračni status ili očinstvo samo po sebi, nekako pobuđuje viši stupanj „poštivanja“ u društvu ili da pruža neku vrstu karakternih preporuka o počinitelju.

U drugim predmetima, sudovi su utvrđivali olakšavajuće okolnosti, sukladno **željama žrtava**, koje nisu htjele da optuženi izdržava zatvorsku kaznu, koje su povukle prijavu, nisu sudjelovale u postupku ili su izjavile da su se pomirile s optuženim. Ovo su, također, relevantne okolnosti, ali bi bilo neophodno detaljnije ispitati o načinu na koji su žrtve ispitivane o ovim stvarima, tj. jesu li saslušane nasamo, ili se od njih tražilo da javno na sudu daju izjavu u nazočnosti optuženog. U nekim od praćenih predmeta sudac je javno poticao žrtve da se pomire s optuženim.

Druga, često navođena olakšavajuća okolnost, su materijalne prilike optuženog; sudovi se često pozivaju na loše ekonomsko stanje, nezaposlenost i siromaštvo. Ova opažanja točno odražavaju ekonomsku stvarnost mnogih obitelji u BiH, i često je to relevantna okolnost, posebno pri donošenju odluke o izricanju novčane kazne. Ipak, ono što se mora izbjeći je da stanje uzrokovano teškim ekonomskim prilikama, na bilo koji način za sud bude objašnjenje ili opravdanje za počinjeno kazneno djelo. Svako takvo tumačenje bilo bi izuzetno zabrinjavajuće, pošto je zadatak suda da pošalje snažnu poruku društvu, da ne postoji opravdanje za nasilje u obitelji, niti da neke vanjske okolnosti mogu osloboditi počinitelja od odgovornosti za takvo ponašanje.

Naročito je zabrinjavajuće što je sud u nekim predmetima istaknuo kao olakšavajuću okolnost, to što je **žrtva potaknula optuženog da počini nasilje u obitelji**. U jednom predmetu te okolnosti su bile da je žrtva, bivša supruga, spriječila optuženog u korištenju njihove zajedničke imovine, u drugom se sud pozvao na to da je žrtva verbalno zlostavljala optuženog; a u trećem predmetu sud je napravio

---

60 *Supra* fusnota 25.

jednu uopćenu opasku o „ponašanju“ žrtve, kao o olakšavajućoj okolnosti, nakon što je optuženi tvrdio da ga je žrtva lažno prijavila policiji u nekoliko navrata. Ono što je od ogromne važnosti je da fizički napad ili zlostavljanje, ne budu ni u kojem slučaju prihvaćeni kao opravdan odgovor na probleme u nekom odnosu.

b) Otežavajuće okolnosti

Za razliku od velike učestalosti s kojom sudovi utvrđuju olakšavajuće okolnosti, u **manjem broju predmeta utvrdile su se otežavajuće okolnosti prilikom odmjerenja kazne**: u samo 29 od 70 predmeta, ili približno 41%.⁶¹

Otežavajuća okolnost, koja se najčešće navodi, odnosi se na **raniju osuđivačnost**.⁶² Međutim, u većini ovih predmeta ranije osude se nisu odnosile na predmete nasilja u obitelji – samo 7 od ukupno 70 uključivalo je recidivizam za nasilje u obitelji. Ovi podaci ukazuju da usprkos činjenici da su često kaznena djela nasilja u obitelji povezana s aktima ranijeg nasilja u nekoj obitelji, to se ne odražava u postupcima u predmetima nasilja u obitelji pred sudovima.

Druge otežavajuće okolnosti, koje je sud navodio, uključuju **težinu nasilja ili povreda nanesenih žrtvi, dugotrajnu i stalnu prirodu nasilja, naročitu ranjivost žrtava**, koje su bile starije ili lošeg zdravstvenog stanja, te **odbijanje optuženog da izrazi kajanje** zbog svog ponašanja. Međutim, ove okolnosti su rijetko uzimane u obzir i obično su se pojavljivale samo u jednom ili dva predmeta, svaka.

4.3. Skraćeni postupci i izricanje kaznenopravnih sankcija u predmetima nasilja u obitelji

a) Izdavanje kaznenog naloga

U 45,67% od ukupno 289 predmeta, koji su praćeni, izrečena kaznenopravna sankcija rezultat je **izdavanja kaznenog naloga**, instituta koji predstavlja mehanizam za ubrzavanje kaznenog postupka. Prema zakonima o kaznenom postupku, izdavanje kaznenog naloga može se primijeniti na „kazneno djelo s propisanom

61 Napominjemo da je u 13 predmeta (od ukupno 70 analiziranih u ovom dijelu) bilo i olakšavajućih i otežavajućih okolnosti.

62 To je bio slučaj u 75% predmeta, u kojima je postojala otežavajuća okolnost – ili, u 22 od 70 analiziranih predmeta.

kaznom zatvora **do pet godina ili novčanom kaznom**⁶³. Zbog toga je izdavanje kaznenog naloga često korišteno u procesuiranju kaznenih djela nasilja u obitelji.

Sukladno ovoj odredbi, ako je tužitelj prikupio dovoljno dokaza, koji pružaju osnov za tvrdnju da je osumnjičeni počinio kazneno djelo, tužitelj može u optužnici, od suda tražiti da izda kazneni nalog. Ako optuženi prizna krivicu, a sudac prihvati kazneni nalog, sud će izreći kaznu, koju je zatražio tužitelj u optužnici, bez provedbe glavnog pretresa.⁶⁴

Budući da je izdavanje kaznenog naloga predviđeno za manje ozbiljna kaznena djela, u kojima interes pravde i optuženog, odnosno žrtve, ne bi bio ugrožen skraćanim postupkom,⁶⁵ zakon propisuje da se ovaj skraćeni mehanizam može koristiti samo za izricanje **novčane kazne, uvjetne osude i mjera sigurnosti**.⁶⁶

Međutim, analiza činjenica u predmetima, koji su procesuirani primjenom kaznenog naloga, pokazuje da se ovaj mehanizam primjenjuje i na predmete, koji uključuju akte **teškog nasilja**. Protuzakonito ponašanje uključivalo je fizički napad, ubodne povrede, prijetnje, uništavanje imovine i druge oblike zastrašivanja. U jednom predmetu je, primjerice, optuženi pokušao suprugu lišiti života davljenjem, a u drugom je optuženi nanio kćeri teške povrede glave, udaranjem glavom o zid. Žrtve su u takvim predmetima maloljetnici, stari roditelji i članovi šire obitelji. U ovu kategoriju je uvršteno i nekoliko predmeta korištenja oružja, uključujući vatreno oružje i noževe. Primjeri uključuju ubodne povrede kuhinjskim nožem, hica iz vatrenog oružja i prijetnje optuženog supruzi, da će ju zaklati makazama.

b) Pregovaranje o priznanju krivice

Sporazumi o priznanju krivice zaključeni su u 13,15% od ukupnog broja predmeta, koji su praćeni. Većina sporazuma je predviđala **uvjetnu osudu** (78,95%). Za razliku od toga, samo je u 10,53% ovih predmeta predviđena kazna zatvora, a u 10,53% predmeta, novčana kazna. Zakon izričito propisuje da se Sporazumom o priznanju krivice može izreći kazna **ispod zakonom propisanog minimuma**.⁶⁷

63 Vidjeti članak 350. ZKP FBiH, članak 334. ZKP BDBiH i članak 357. ZKP RS.

64 Vidjeti članak 353. ZKP FBiH, članak 360. ZKP RS i članak 337. ZKP BDBiH.

65 Vidjeti Misija OEES-a u BiH, Izvješće „Pretpostavka nevinosti: primjeri nepoštivanja međunarodno priznatih standarda u oblasti zaštite ljudskih prava pred sudovima u Bosni i Hercegovini“, veljača 2007. godine (dostupno na: http://www.oscebih.org/documents/osce_bih_doc_2010122311125162bos.pdf), na str 3.

66 Vidjeti članak 350. ZKP FBiH, članak 357. ZKP RS i članak 334. ZKP BDBiH.

67 Vidjeti članak 246. ZKP FBiH, članak 246. ZKP RS i članak 231. ZKP BDBiH.

4.4. Rješavanje imovinskopravnog zahtjeva u sklopu kaznenog postupka

Kao što je rečeno ranije, žrtve kaznenih djela – uključujući nasilja u obitelji – imaju pravo da podnesu **imovinskopravni zahtjev** u svezi sa štetom, koja je nastala ili povratom stvari.⁶⁸

Međutim, Program praćenja sudskih postupaka, koji provodi Misija, ukazuje na to da se odluka o imovinskopravnom zahtjevu u predmetima nasilja u obitelji rijetko donosi u kaznenom postupku. Pored toga, čini se da **žrtve često uopće ne podnose imovinskopravni zahtjev**, niti u parničnom postupku. S obzirom na ekonomski nezavidan položaj velikog broja žrtava nasilja u obitelji, što za posljedice ima da oštećeni ne postavljaju imovinskopravne zahtjeve, to znači da potrebe velikog broja njih nisu zadovoljene.

Ono što najviše zabrinjava je činjenica da veliki broj žrtava jednostavno nije upoznat s postupkom. Odgovornost da detaljno uputi žrtvu u njena prava u ovom smislu je obveza, kako suca, tako i tužitelja, te zahvaljujući njihovoj inicijativi, taj proces može postati dio redovitog postupka za dobrobit žrtava lošijeg imovinskog stanja.

Odgovornost sudaca i tužitelja, također postoji i kod osiguravanja, da žrtve podnesu imovinskopravni zahtjev na vrijeme, radi njegovog rješavanja u kaznenom postupku. Umjesto toga, često se dešava da sudovi upućuju žrtve da imovinskopravni zahtjev rješavaju u parničnom postupku.⁶⁹ To može prouzročiti pretjerano visoke troškove postupka za žrtve i nepotrebno odlaganje rješavanja imovinskopravnog zahtjeva. Primjerice, upućivanje na parnični postupak primijećeno je u svim postupcima za kazneno djelo nasilja u obitelji pred određenim sudovima, što daje osnov za sumnju da određeni sudovi neslužbeno primjenjuju ovu metodologiju rada po automatizmu. Zbog toga je presudno da tužitelji prikupe neophodne podatke, koji mogu potkrijepiti imovinskopravni zahtjev, koji će žrtva možda postaviti. Zato je važno da se oštećena strana upozna s ovom mogućnošću u ranoj fazi postupka, kako bi mogla podnijeti zahtjev, a tužitelj na vrijeme prikupiti neophodne podatke.⁷⁰

68 *Supra* dio 2.3 i fusnota 47.

69 Sukladno zakonu, sud ne mora donositi odluku o imovinskopravnom zahtjevu u kaznenom postupku ako bi se time „znatno odugovlačio postupak“. Članak 207., stavak (1.) ZKP FBiH, članak 103., stavak (1.) ZKP RS i članak 193., stavak (1.) ZKP BDBiH.

70 S ciljem olakšavanja ovog procesa za oštećene u kaznenom postupku Misija je objavila letak „Upoznajte se sa svojim pravima i obvezama“, u kojem je žrtvama i svjedocima u kaznenom postupku pružila ključne informacije o njihovim pravima, kao i primjerak obrasca, koji oštećeni može ispuniti radi podnošenja imovinskopravnog zahtjeva. Oba dokumenta su dostupna na: http://www.oscebih.org/documents/osce_bih_doc_2010122712570728bos.pdf i http://www.oscebih.org/documents/osce_bih_doc_2010122713020999bos.pdf

5. Ključni problemi

Iz gore navedene analize utvrđeno je postojanje tri trenda koje Misija OESS-a u BiH smatra problematičnim.

5.1. Odmjeravanje kazne na granici ili ispod granice propisane zakonom

Izrečene kaznenopravne sankcije za nasilje u obitelji općenito su blage – **na granici ili ispod granice propisane zakonom**. To predstavlja stalni problem za sve oblike kaznenog djela nasilja u obitelji, ali najviše zabrinjava procesuiranje **kvalifikatornih oblika**, koji se odnose na djecu i maloljetnike, korištenje vatrenog oružja ili teške tjelesne povrede. Ovi su kvalifikatorni oblici navedeni u zakonu i za njih je propisana kazna zatvora u trajanju od tri mjeseca do 15 godina, ili kazna dugotrajnog zatvora od 21 do 45 godina.⁷¹ Međutim, većina ovakvih slučajeva kažnjava se ispod granice propisane zakonom ili uvjetnom osudom. Štoviše, ako se izuzmu predmeti, koji su za posljedicu imali smrt žrtve, niti jedan analizirani slučaj nije kažnjen kaznom u gornjoj granici kazne propisane zakonom.

Rezultati praćenja sudskih postupaka pokazuju da se i u FBiH i RS izrečena **kazna zatvora** počiniteljima, sukladno ovim odredbama zakona, kreće u rasponu od tri, šest ili deset mjeseci. Čak se za veliku većinu ovih predmeta izriče **uvjetna osuda**, kojom se utvrđuje kazna zatvora u trajanju od šest, četiri ili dva mjeseca, što je ispod granice propisane zakonom. Pored toga, u nekoliko predmeta za koje zakon propisuje kaznu zatvora, sud je odlučio prihvatiti zahtjev optuženog i izreći novčanu kaznu *u zamjenu za zatvor*.⁷²

Ipak, teško je, ako ne i nemoguće, odrediti na koji su način **otežavajuće i olakšavajuće okolnosti** utjecale na eventualnu kaznu. Sudovi ne obrazlažu na koji način su ti faktori utjecali na, primjerice, odluku da je uvjetna osuda adekvatnija od kazne zatvora ili na koji način su olakšavajuće okolnosti utjecale na izricanje kazne ispod granice propisane zakonom. Općenito, na osnovu analize pisanih presuda, teško je razlučiti na koji način okolnosti koje razmatra sud – olakšavajuće i otežavajuće – imaju utjecaja na pojedinačnu sankciju koju izriče sud.

Odmjeravanje kazne ispod granice propisane zakonom je dopušteno kada sud utvrdi „postojanje naročito olakšavajućih okolnosti, koje ukazuju da se i ublaže-

71 *Supra* fusnota 42.

72 Uvjeti pod kojima sud može izreći novčanu kaznu u zamjenu za kaznu zatvora u predmetima za koje zakon propisuje kaznu zatvora za određeno kazneno djelo, posebno su navedeni u svakom KZ-u: članak 51., stavak (1.), točka f.) KZ FBiH i KZ BDBiH, te članak 39., stavak (1.), točka 4.) KZ RS.

nom kaznom može postići svrha kažnjavanja⁷³. Problem predstavlja činjenica da obrazloženja suda pružaju **malo ili gotovo nimalo informacija** o pojedinostima tih okolnosti, na koji način su utvrđene, ili na koji način se one odnose na tu konkretnu izrečenu kaznu, te to, da se sud ne poziva uvijek na postojanje „naročito olakšavajućih okolnosti“. Čini se da analiza sudske prakse ukazuje na to da sudovi tumače postojanje više olakšavajućih okolnosti, kao postojanje „naročito olakšavajućih okolnosti“ u datom predmetu. Međutim, to nije propisano zakonom, a sud bi morao obrazložiti što predstavlja pojam „naročito olakšavajuće okolnosti“, u konkretnom predmetu. U Komentaru kaznenih zakona navodi se da su naročito olakšavajuće okolnosti „sve okolnosti koje se uzimaju kao olakšavajuće kod redovnog odmjerenja kazne (član 41.), ali pod uslovom da one imaju karakter osobito olakšavajućih okolnosti, što znači da se radi o takvim olakšavajućim okolnostima koje u znatnoj mjeri smanjuju opasnost djela i krivice učinioa.“ U Komentaru se, dalje, navodi da je „riječ o izuzetnim ovlašćenjima, koje naši sudovi veoma često koriste, a prema nekim i zloupotrebljavaju, jer je time, u biti, izuzetak pretvoren u pravilo.“ Komentarom se, zatim navodi: „...pa su sudovi skloni ponekad i da ne navode i ne obrazlažu osobito olakšavajuće okolnosti, što je bitna povreda odredaba krivičnog postupka i razlog za ukidanje presude.“⁷⁴

Sudac bi trebao osigurati da sve relevantne okolnosti koje se odnose na odmjerenje kazne, budu u potpunosti evidentirane i da na odgovarajući način budu uzete u obzir prilikom odmjerenja kazne. Saznanja stečena kroz Program praćenja sudskih postupaka ukazuju na to da određene pojedinosti u obrazloženju suda ne ukazuju na to da su podaci, poput starosti žrtve, psihičkog zastrašivanja ili dugotrajnog zlostavljanja – uzete u obzir.

Pored toga, odredbe u FBiH i BDBiH prave razliku između kaznenog djela počinjenog protiv članova „obitelji“ i članova „zajedničkog kućanstva“, gdje se za ovo zadnje propisuje stroža kazna zatvora u trajanju do tri godine.⁷⁵ Međutim, u praksi, u predmetima koje je pratila Misija, sudovi nisu uzimali ovu razliku u obzir i **ne postoji očigledan trend razlikovanja žrtava**, kada je u pitanju kažnjavanje.

Misija OESS-a u BiH svjesna je jedinstvenih i delikatnih okolnosti svakog pojedinačnog kaznenog djela nasilja u obitelji i neophodnosti da se pažljivo analizira svaki slučaj, radi individualizacije odgovarajuće kazne. Ipak, **nedostatak podataka u svezi s obrazloženjem suda** kod odmjerenja kazne, predstavlja ozbiljan problem u svezi s predvidljivošću i nedosljednošću kazne: izricanje ka-

73 Vidjeti članak 50., točka b.) KZ FBiH i KZ BDBiH i članak 38., stavak (2.) KZ RS.

74 Miloš Babić, Ljiljana Filipović, Ivanka Marković i Zdravko Rajić, *Komentari krivičnih/kaznenih zakona u Bosni i Hercegovini*, knjiga I., strana 279.-280. (o članku 49. KZ BiH, koji se odnosi na relevantne članke ostalih Kaznenih zakona), Vijeće Europe/Europska komisija, Sarajevo, 2005. godine.

75 *Supra* fusnota 41.

zne često se čini proizvoljnim. Konkretno, čini se da sankcije koje se izriču ne odražavaju postojeće mogućnosti u rasponu kazni za kvalifikatorne oblike kaznenog djela. Uopće uzevši, **čini se da sudovi ne uspijevaju osigurati da kazne budu razmjerne težini kaznenog djela.**⁷⁶

Ako kaznenopravne sankcije predstavljaju društvenu osudu počinjenog kaznenog djela, **kazne ispod granice propisane zakonom šalju jasan signal da se nasilje u obitelji ne smatra ozbiljnim kaznenim djelom** i da ne zavređuje podjednako ozbiljnu kaznu. Šablonsko izricanje kazne na granici ili ispod granice propisane zakonom, ima učinak tek ozbiljnijeg upozorenja i obezvređuje smisao najniže kazne propisane zakonom. Ovo šalje zabrinjavajuću poruku društvene i institucionalne inertnosti, posebno žrtvama, koje reskiraju osobnu sigurnost, radi prijavljivanja zlostavljanja i nasilja.

Kažnjavanje na granici ili ispod granice propisane zakonom, također je na izvjestan način potpomognuto mogućnošću korištenja skraćenih postupaka. Tako, često korištenje kaznenog naloga predstavlja određeni problem, posebno u kaznenim djelima nasilja u obitelji, s izraženim stupnjem nasilja, s obzirom na to da njegova primjena jamči izricanje nezatvorske kazne, kao što je ranije navedeno u dijelu 4.3. Imajući u vidu da se u ovim postupcima ne održava glavni pretres, to može umanjiti puni učinak procesuiranja optuženog i zato neće proizvesti učinak odvratanja od ponavljanja kaznenog djela. Pored toga, važno je navesti da izostanak glavnog pretresa značajno umanjuje mogućnost da žrtve sudjeluju u suđenju ili uvide da je pravda zadovoljena na sudu. Pored toga, putem instituta pregovaranja o krivici data je mogućnost izricanja kazne ispod zakonom određenog minimuma, čak i ako ne postoje „naročito olakšavajuće okolnosti“.

Pregovaranje o krivici i kazneni nalog **legitimna su i korisna sredstva** za uštedu dragocjenog sudačkog vremena i ostalih resursa pravosuđa, kroz učinkovitije procesuiranje lakših kaznenih djela. Iako tužitelj može odlučiti da predloži ove institute na temelju raspoloživih dokaza i njegove ocjene očekivanog ponašanja svjedoka na suđenju, njihovo korištenje u predmetima nasilja u obitelji može, također, signalizirati preveliko oslanjanje tužitelja i sudaca na pojednostavljivanje procesuiranja djela, koja se smatraju ozbiljnim, složenim i društveno osjetljivim.

---

76 *Supra* fusnota 20.

5.2. Blaža kvalifikacija i nespremnost da se nasilje u obitelji procesuiru u stjecaju s drugim kaznenim djelima

Drugi se problem odnosi na procesuiranje počinitelja za „osnovni“ ili „nekvalifikatornih“ oblik kaznenog djela nasilja u obitelji, iako bi se djelo moglo podvesti pod **kvalifikatorni oblik nasilja u obitelji**, koji uključuje korištenje vatrenog oružja, koji ostavlja negativne posljedice na djecu ili uzrokuje teške tjelesne povrede.

Posebno su alarmantni predmeti **zlostavljanja djece**, za koje se počiniteljima nije na teret stavljao kvalifikatorni oblik djela. U jednom predmetu, primjerice, optuženi je sjeo na glavu svoje maloljetne kćeri; u drugom, optuženi je fizički zlostavljao djecu, zabranjivao im odlazak u školu i izbacio ih iz kuće. U trećem slučaju, optuženi je dugo vremena djecu podvrgavao fizičkom zlostavljanju, prije nego što je u školskom dvorištu kćeri zaprijetio da će ubiti nju i ostatak obitelji. U jednom, posebno neobičnom primjeru, optuženi je proglašen krivim za premlaćivanje sina, sukladno osnovnom obliku kaznenog djela, ali s obzirom na to da je zlostavljanje bilo usmjereno prema djetetu, to je uzeto kao otežavajuća okolnost. Optuženi su u ovim predmetima oglašeni krivim za „osnovni oblik“ nasilja u obitelji, a tužitelj ih uopće nije teretio za zlostavljanje djeteta.

U jednom predmetu je, primjerice, dijete pretrpjelo povrede tijekom svađe između optuženog i majke djeteta. Tužitelj je tijekom pretresa priznao da je odustao od optužbe za kvalifikatorni oblik djela u svezi s povredama djeteta, jer nije mogla biti dokazana namjera optuženog da povrijedi dijete, a povreda je bila „nena-mjerna“ kao rezultat nasilja optuženog nad majkom djeteta. Ovaj predmet ukazuje na to da optužba nije u cijelosti ispravno sagledala prirodu nasilja u obitelji i sredstva kojima se provodi nasilje i nanose povrede svim članovima obitelji. S pravne točke gledišta, tužitelj je podcijenio predvidivost povređivanja djece kod nasilja u obitelji i nesmotrenost takvih napada. Dijete je povrijeđeno zbog nasilnog okruženja, koje je stvorio optuženi, koji je za to trebao na odgovarajući način biti procesuiran.

U drugom predmetu, počinitelj je optužen za osnovni oblik kaznenog djela nasilja u obitelji nad suprugom, usprkos činjenici da joj je nanio ubodne rane viljuškom i prisilio je na seksualni odnos na balkonu kuće. Usprkos ovim činjenicama, optužnica nije sadržavala optužbu za prisilni seksualni odnos. Problematična oblast, koja zahtijeva dodatno istraživanje je to, što se počinitelji ne terete za seksualno nasilje kod kaznenog djela nasilja u obitelji, kada činjenice ukazuju da se takvo nasilje desilo. Veoma je bitno da suci i tužitelji razumiju i budu svjesni prirode i ozbiljnosti ovih oblika djela nasilja u obitelji.

Sve su ovo primjeri „blaže“ kvalifikacije djela – tj. kada se optužnica podiže za „osnovni oblik“ umjesto za kvalifikatorni oblik djela, sukladno raspoloživom či-

njeničnom stanju, i nespremnosti tužitelja da uz optužbu za nasilje u obitelji tereti optuženog za stjecaj kaznenih djela. Ovo zadnje evidentnije je u predmetima nasilja prema djeci. Nijedan od gore navedenih predmeta nije sadržavao optužbe za nasilje prema djeci, iako su činjenice obuhvatale fizičko nasilje, te uskraćivanje hrane, zabranu odlaska u školu, pretjerani fizički rad i teške oblike verbalnog i emotivnog zlostavljanja. Neuključivanje drugih optužaba ima ozbiljan **utjecaj na primjenjivi režim sankcioniranja**: primjerice, kaznene odredbe o zlostavljanju djeteta propisuju kaznu zatvora do tri godine u FBiH ili do dvije godine u RS,⁷⁷ koje mogu biti strože nego primjenjive kazne za nasilje u obitelji. Potrebno je provesti dodatno istraživanje, koje opredjeljuje tužiteljske odluke o pravnoj kvalifikaciji, kao i formiranju dispozitiva optužnice, posebno u predmetima, koji se tiču **djece**, kao i **seksualnog nasilja**.

Iako sadržaj dispozitiva optužnice očigledno ovisi o dostupnim, odnosno prikupljenim dokazima, pa je zbog toga teško izvršiti procjenu okolnosti kojima se vodio tužitelj, gore navedeni obrazac može biti rezultat nerazumijevanja svih elemenata djela, koji čine različite kategorije kaznenih djela.

„Blaža“ kvalifikacija može ukazivati na to, da na institucionalnoj razini postoji duboko nerazumijevanje prirode i oblika u kojem se nasilje u obitelji može pojaviti. „Blaža“ kvalifikacija ukazuje na nedostatak rodnog senzibiliteta, senzibiliteta za nasilje u obitelji i pitanja dobrobiti djece, koja mogu duboko utjecati na iskustva žrtava nasilja u obitelji u kaznenom postupku. Čini se da takve vrste kazni ne ispunjavaju na adekvatan način svrhu kaznenopravnih sankcija, općenito, koja pruža „zaštitu i satisfakciju žrtve“⁷⁸. Ovakva praksa kažnjavanja, također, umanjuje domet norme, koja za cilj ima i preodgoj počinitelja nasilja u obitelji, zato jer optuženog ne suočava s prirodom, ozbiljnošću i posljedicama njegovih radnji.

77 Vidjeti članak 219. KZ FBiH, članak 207. KZ RS i članak 216. KZ BDBiH.

78 Vidjeti članak 7, točka b.) KZ FBiH i KZ BD BiH.

5.3. Propust da se opozove uvjetna osuda zbog počinjenja novog djela u tijeku trajanja vremena provjeravanja

Kazneni zakoni FBiH i BDBiH⁷⁹ propisuju da uvjetna osuda mora biti opozvana, ako u tijeku vremena provjeravanja osuđena osoba bude osuđena za drugo kazneno djelo i za to djelo joj bude izrečena kazna zatvora od dvije ili više godina. To znači da u FBiH i BDBiH, sudeći prema sadašnjoj praksi kažnjavanja, ponavljanje kaznenog djela nasilja u obitelji u vremenu provjeravanja, vrlo rijetko će preći prag, kada uvjetna osuda **mora biti** opozvana. Ako je za drugo djelo osobi izrečena kazna u kraćem trajanju, sud će procijeniti hoće li se uvjetna osuda **opozvati**.

Međutim, izricanje uvjetne osude u RS je od kolovoza 2010. godine teže. Sukladno članku 47., stavak (4.) KZ RS, uvjetna osuda ne može se izreći počinitelju, koji je već osuđen na uvjetnu osudu za *bilo koje* kazneno djelo ili koji je već osuđivan na kaznu zatvora. Pored toga, uvjetna osuda treba biti opozvana, ako počinitelj „u vremenu provjeravanja počinji jedno ili više kaznenih djela“. S obzirom na to da nema ograničenja, kada je u pitanju težina budućeg kaznenog djela, to znači da se odredba o opozivu treba primijeniti **kod ponovljene osude za nasilje u obitelji**.

Opći je zaključak da sudovi na području cijele države rijetko opozivaju uvjetnu osudu.⁸⁰ Od 70 predmeta, koji su detaljno analizirani, samo je u jednom predmetu u FBiH sud zauzeo stav da je novo djelo počinjeno za vrijeme provjeravanja, otežavajuća okolnost. Sud je izrekao zatvorsku kaznu, ali informacije o ranijoj uvjetnoj osudi nisu poznate.

Pored toga, niti u jednom od 70 predmeta, koji su detaljno analizirani, sud nije razmotrio je li počinitelj ispoštovao obveze, koje mu je sud ranije odredio. Zakon propisuje da sud može opozvati uvjetnu osudu, ako osuđeni u vremenu provjeravanja ne ispuni obveze, koje mu je sud izrekao.⁸¹ U predmetima nasilja u obitelji to mogu biti sigurnosne mjere i mjere zaštite, plaćanje izdržavanja djeteta ili obvezno liječenje. Nije zabilježeno da je višestruki počinitelj kaznenog djela sankcioniran za nepoštovanje ovakvih obveza.

Potrebno je dodatno analizirati izvršenje uvjetnih osuda u slučajevima ponavljanja kaznenog djela ili kršenja obveza.

79 Vidjeti članak 64. KZ FBiH i članak 64. BDBiH.

80 Ova se primjedba odnosi na predmete iz razdoblja 2007.-2010., koji su analizirani u svrhu ovog izvješća i treba je uzeti sa rezervom, jer će spomenute zakonodavne promjene u RS iz kolovoza 2010., možda, rezultirati značajnim promjenama u praksi.

81 Vidjeti članak 66. KZ FBiH, članak 50. KZ RS i članak 66. KZ BDBiH.

6. Zaključci i preporuke

6.1. Izricanje odvrćajućih sankcija

Optuženi za kazneno djelo nasilja u obitelji često se kažnjavaju **ispod granice propisane zakonom**. Iako je to dopustivo u slučajevima koje zakon predviđa, odnosno kada se utvrdi postojanje „naročito olakšavajućih okolnosti“, sud nije skoro niti u jednom predmetu izričito naveo, koje su to okolnosti i na koji način utječu na odluku o kazni.

Kažnjavanje na granici ili ispod granice propisane zakonom posebno je problematično, kada je u pitanju kvalifikatorni oblik djela, uključujući nasilje prema djeci, korištenje oružja ili teške tjelesne povrede. Usprkos činjenici da sukladno definiciji, ova djela predstavljaju najteže i najštetnije oblike nasilja u obitelji, samo se mali broj ovakvih počinitelja kažnjava zatvorskom kaznom.

Preporuka: Kažnjavanje za nasilje u obitelji treba biti razmjerno težini kaznenog djela. Za kažnjavanjem ispod granice propisane zakonom za nasilje u obitelji treba posezati u izuzetnim slučajevima, a sud treba dati jasno obrazloženje o tome što su „naročito olakšavajuće okolnosti“ u datom predmetu. U naročito teškim ili nasilnim slučajevima nasilja u obitelji, kažnjavanje treba odražavati dodatno neodobranje djela. Prijedlog da se počinitelju izrekne uvjetna osuda, kao i njeno izricanje za kvalifikatorne oblike djela, te samo utvrđivanje kazne zatvora na granici ili ispod granice propisane zakonom, iziskuje dodatno preispitivanje.

6.2. Odgovarajuća primjena i opoziv uvjetne osude

Najčešće izrečena sankcija za nasilje u obitelji u BiH je **uvjetna osuda**, koja je izrečena u više od tri četvrtine predmeta. Zabrinjavajuće je to da sudovi ne opozivaju uvjetnu osudu niti pristupaju izvršavanju utvrđene zatvorske kazne izrečene uvjetnom osudom, kada počinitelj počini novo djelo za vrijeme trajanja vremena provjeravanja. Sudovi, također, izriču uvjetne osude **višestrukim počiniteljima**, što se kosi sa zakonskim odredbama.

Preporuka: Prije izricanja uvjetne osude tužitelji i suci (nakon predlaganja, odnosno izricanja), trebaju pažljivo ocijeniti zadovoljava li uvjetna osuda svrhu kažnjavanja, uključujući generalnu i specijalnu prevenciju. Uvjetne osude trebalo bi opozvati kada počinitelj ponovno učini kazneno djelo. U pravilu, uvjetne osude ne bi trebalo izricati višestrukim počiniteljima, ako je ranija presuda za nasilje u obitelji pravomoćna.

6.3. Obrazloženje izrečene kazne

Nedostatak podataka o faktorima, koji su uzeti u obzir prilikom odmjeravanja kazne, kao što je vrednovanje pojedinačnih **olakšavajućih i otežavajućih okolnosti**, koje utječu na kaznu, dovode u pitanje transparentnost i odgovornost, stvarajući opasnost da se odluke o kazni čine proizvoljne, a zakonom propisani raspon kazne, besmislen.

Nekoliko trendova i obrazaca postupanja uočeno je kada je u pitanju kažnjavanje, tako da nije jasno zašto je u nekim predmetima izrečena stroža, a u drugim blaža kazna. Konkretno, čini se da ne postoji jasna **korelacija između kazne i težine kaznenog djela** – posebno kada su u pitanju kvalifikatorni oblici kaznenog djela, koji se često kažnjavaju istom kaznom, kao i osnovni oblici kaznenog djela.

Preporuka: Sukladno obvezi da donese kvalitetno obrazloženu presudu, sud treba dati potpuno i jasno obrazloženje o olakšavajućim i otežavajućim okolnostima, koje su uzete u obzir, kada je odmjeravana kazna, i na koji način su te okolnosti utjecale na izrečenu kaznu.

6.4. „Blaža“ kvalifikacija djela

Čini se da tužitelji često djela nasilja u obitelji pravno ocijene i podvedu pod lakše djelo, nego što bi to nalagale činjenice u predmetnom slučaju. „**Blaža**“ kvalifikacija je posebno zabrinjavajuća u predmetima u kojima su djela nasilja u obitelji počinjena prema djeci ili u kojima je u pitanju korištenje oružja, a ta djela nisu pravno ocijenjena, kao kvalifikatorni oblici kaznenog djela nasilja u obitelji.

Preporuka: Tužitelji se pozivaju da procesuiraju počinitelje nasilja u obitelji za kvalifikatone oblike nasilja u obitelji u svakom predmetu u kojem činjenice ukazuju na postojanje ovih kvalifikatornih elemenata. Kada se takve okolnosti navedu u optužnici, a ne odražavaju se na odgovarajući način u kvalifikaciji djela, obveza je suda da izmijeni pravnu kvalifikaciju djela.

6.5. Optuživanje za sva kaznena djela

Čini se da postoji **nespremnost da se nasilje u obitelji procesuiru u stjecaju s drugim djelima**, kao što je zlostavljanje djeteta. Želja za što bržim i učinkovitijim procesuiranjem ne treba voditi do situacija, u kojima će optuženi izbjeći procesuiranje za teža kaznena djela i izbjeći stroži režim kažnjavanja.

Preporuka: U složenim i teškim predmetima, gdje je nasilje u obitelji kombinirano s drugim djelima, kao što je zlostavljanje ili zanemarivanje djeteta, optužnica bi trebala obuhvatiti sva djela, koja su počinjena u stjecaju.

6.6. Seksualno nasilje

Optužbe za **seksualno nasilje** skoro da se nikako ne pojavljuju u postupcima za kazneno djelo nasilja u obitelji, čak i kada se u tijeku postupka iznesu navodi o njegovom postojanju. S obzirom na veliku vjerojatnoću da se takvo ponašanje javlja u nasilnim vezama, ključno je da tužitelji i policija u tijeku istrage to dodatno ispituju.

Preporuka: Policija i tužitelji trebali bi dodatno ispitati postojanje navoda o seksualnom zlostavljanju u predmetima nasilja u obitelji i te činjenice, kao i odgovarajuću kvalifikaciju djela, navesti u optužnici.

Aneks

Članak 222. Kaznenog zakona FBiH⁸²

Nasilje u obitelji

- (1) Tko nasiljem, drskim ili bezobzirnim ponašanjem ugrožava mir, tjelesnu cjelovitost ili duševno zdravlje člana svoje obitelji, kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do jedne godine.
- (2) Tko kazneno djelo iz stavka 1. ovoga članka počini prema članu obitelji s kojime živi u zajedničkom kućanstvu, kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do tri godine.
- (3) Ako je pri počinjenju kaznenog djela iz st. 1. i 2. ovoga članka uporabljeno oružje, opasno oruđe ili drugo sredstvo prikladno teško ozlijediti tijelo ili narušiti zdravlje, počinitelj će se kazniti kaznom zatvora od tri mjeseca do tri godine.
- (4) Ako je kaznenim djelom iz st. 1. do 3. ovoga članka član obitelji teško tjelesno ozlijeđen ili mu je zdravlje teško narušeno, ili ako je kazneno djelo iz st. 1. do 3. ovoga članka počinjeno prema djetetu ili maloljetniku, počinitelj će se kazniti kaznom zatvora od jedne do pet godina.
- (5) Ako je kaznenim djelom iz st. 1. do 4. ovoga članka prouzročena smrt člana obitelji, počinitelj će se kazniti kaznom zatvora od dvije do petnaest godina.
- (6) Tko usmrti člana obitelji kojeg je prethodno zlostavljao, kaznit će se kaznom zatvora najmanje deset godina ili kaznom dugotrajnog zatvora.

Članak 208. Kaznenog zakona RS⁸³

Nasilje u obitelji ili obiteljskoj zajednici

- (1) Tko primjenom nasilja, drskim ili bezobzirnim ponašanjem ugrožava spokojstvo, tjelesni integritet ili duševno zdravlje člana svoje obitelji ili obiteljske zajednice, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do dvije godine.
- (2) Ako je, pri izvršenju djela iz stavka 1. ovoga članka, korišteno oružje, opasno oruđe ili drugo sredstvo podobno da tijelo teško povrijedi ili zdravlje naruši, učinilac će se kazniti zatvorom od tri mjeseca do tri godine.
- (3) Ako je usljed djela iz st. 1. i 2. ovoga članka nastupila teška tjelesna povreda ili teško narušenje zdravlja ili su ona činjena prema maloljetnom licu, učinilac će se kazniti zatvorom od jedne do pet godina.
- (4) Ako je usljed djela iz prethodnih stavaka nastupila smrt člana obitelji ili obiteljske zajednice, učinilac će se kazniti zatvorom od dvije do dvanaest godina.
- (5) Tko liši života člana obitelji ili obiteljske zajednice kojeg je prethodno zlostavljao, kazniće se zatvorom najmanje deset godina.
- (6) Pod obitelji ili obiteljskom zajednicom u smislu ovog djela podrazumijevaju se i bivši supružnici i njihova djeca, kao i roditelji bivših supružnika.

82 „Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, broj: 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10 i 42/11.

83 „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj: 49/03, 108/04, 37/06, 70/06 i 73/10.

Članak 218. Kaznenog zakona BDBiH⁸⁴

Nasilje u obitelji

- (1) Tko nasiljem, drskim ili bezobzirnim ponašanjem ugrožava mir, tjelesnu cjelovitost ili duševno zdravlje člana svoje obitelji, kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do jedne godine.
- (2) Tko krivično djelo iz stava 1. ovoga člana počini prema članu obitelji s kojime živi u zajedničkom kućanstvu, kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do tri godine.
- (3) Ako je pri učinjenju krivičnog djela iz stavova 1 i 2 ovog članka upotrijebljeno oružje, opasno oruđe ili drugo prikladno sredstvo kojim je osoba teško ozlijeđena ili joj je narušeno zdravlje, učinilac će se kazniti kaznom zatvora od tri mjeseca do tri godine.
- (4) Ako je kaznenim djelom iz stavova od 1. do 3. ovog članka član obitelji teško tjelesno ozlijeđen ili mu je zdravlje teško narušeno, ili ako je kazneno djelo iz stavaka od 1. do 3. ovog člana počinjeno prema djetetu ili maloljetniku, učinilac će se kazniti kaznom zatvora od jedne do pet godina.
- (5) Ako je kaznenim djelom iz stavaka od 1. do 4. ovog člana prouzrokovana smrt člana obitelji, učinilac će se kazniti kaznom zatvora od dvije do petnaest godina.
- (6) Tko usmrti člana obitelji kojeg je prethodno zlostavljao, kaznit će se kaznom zatvora najmanje deset godina ili kaznom dugotrajnog zatvora.